

PETER MCLAREN

KULTURA BORBE PROTIV NEOLIBERALNOG KAPITALIZMA

Razgovarali smo s engleskim profesorom, aktivistom i jednim od najistaknutijih zastupnika suvremene kritičke pedagogije

Petar Jandrić

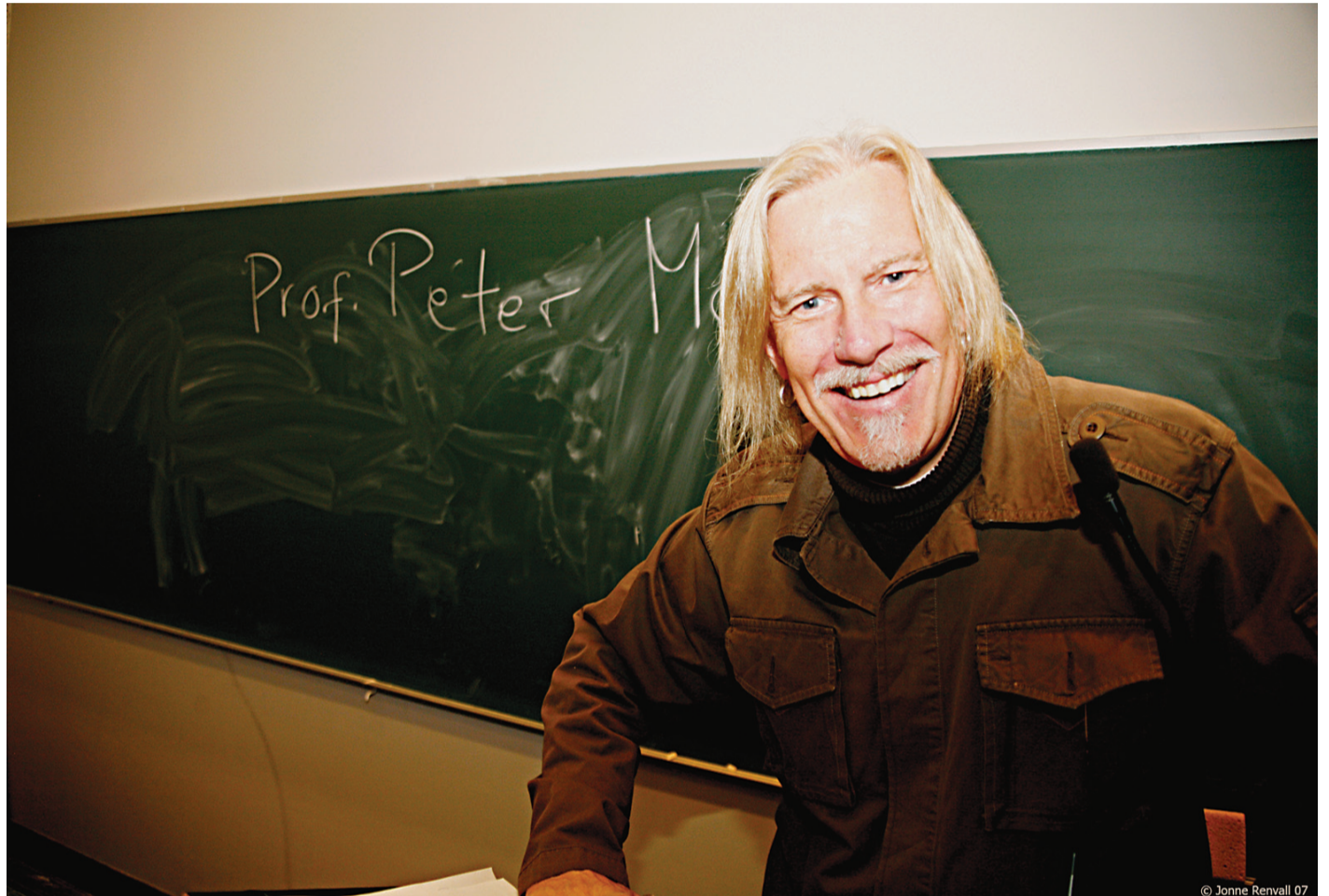
Na vaše je rane radove uvelike utjecao postmodernizam. Međutim, već dulje od desetljeća, vaše istraživanje polako, ali sigurno ulazi u "marksističko-humanističku putanju" temeljenu na širokom spektru autora s raznim marksističkim tendencijama i neo-marksizma Frankfurtske škole do originalnih Marxovih djela (McLaren et al, 2008.). Posljednjih godina mnogo govorite o razvoju od Petera postmodernista do Petera marksista – primjerice, u razgovorima s Marciom Moraes i Glennom Rikowski u knjizi *Rage and Hope* (2006.). Možete li taj razvoj sažeti u nekoliko rečenica?

— Vjerujem da je klasna eksploatacija jedan od osnovnih društvenih odnosa koji ljudima uskraćuje pristup resursima koji su im potrebni da svijet promatraju kritički. Obrazovanje se suprotstavlja školovanju. Obrazovanje je ono što ulazi u naše instinkte i oruđa uma te ih osnažuje; ono naše misli gura duž lukova zvijezda gdje mogu stvoriti nove vizije ljudskog postojanja i nove međuljudske solidarnosti. Danas se na dobro obrazovanje više ne gleda kao na društvenu odgovornost, već kao na pažljivi odabir iz niza potrošačkih mogućnosti koje nam nude brojne nove tvrtke i korporacije. Danas nudimo beskonačan broj lijekova za nove vrste poteškoća u učenju. Sami odaberite. Već 1980-ih sam se zapitao: kako reagiramo na vapaje upomoć današnje mladeži, čiji urlici nailaze na nezapamćenu tišinu pedagoške tradicije? Odgovor na ovo pitanje zahtijeva odmak od ironije i samozadovoljne distance vulgarnih diva iz svijeta visokog školstva koje očigledno odabiru politiku identiteta umjesto klasne politike i time postaju sudionici u odnosima nejednakosti koje službeno odbijaju.

RAZGOVOR UMJESTO KOMUNIKACIJE

Danas se koncepti kao što su "post-industrijalizam", "post-fordizam", "postmoderna kapitalizam" i "društvo informacija" često uklapaju u širi koncept "umreženog društva" (network society) Manuella Castellsa (2003.) i Jana van Dijka (1999.). Jedna od glavnih razlika između industrijskog i umreženog društva jest u strukturi proizvodnje: prvo društvo se uglavnom temelji na proizvodnji fizičkih artefakata, dok se potonje uvelike temelji na proizvodnji znanja. Ovo nas dovodi do ekonomije znanja, u kojem gomile informatičkih radnika proizvode dodanu vrijednost žonglirajući nevidljive i neopipljive bitove i bajtove. S jedne strane, očito je da smo suočeni s dematerijalizacijom ekonomskih aktivnosti. S druge strane, međutim, proizvodnja artefakata nema drugog izbora nego da pomno slijedi uspon svjetske populacije i njezine brojne životne stilove – kao što ste već rekli, "nismo se ni na koji način maknuli iz dimom ispunjene ere tvorničke proizvodnje". Možete li analizirati glavne suvremene promjene u strukturi proizvodnje?

— Društvo znanja temelji se na komunikaciji, na dijalogu, na stvaranju znanja za dobrobit čovječanstva. S druge strane, ekonomija znanja zanima se za apropijaciju komunikacijskih tehnologija u svrhu stvaranja informacija koje se mogu centralizirati, nadzirati i djelomično kontrolirati putem sustavne dekvifikacije radnika. Zapravo je ekonomija koja se temelji na znanju iluzija. Kada budemo mogli eliminirati nedovoljnu zaposlenost, tada će taj termin možda imati važnost. Već imamo visokoobrazovanu radnu snagu koja posjeduje mnoštvo vještina, no potrebna nam je masovna

"Ali, gospodine Ilič, zar ne želite komunicirati s nama?" Ivan je odmah povikao: "Ne. Vi ne možete imati interakciju sa mnom, niti ja želim da me vi preuzmete. Veoma želim razgovarati s vama, zagledati se u vrh vašeg nosa, zagrliti vas. Ali komunicirati - ne osjećam nikakvu želju da komuniciram s vama."

redistribucija bogatstva u obliku više radnih mjesta. Dakle, nedajmo da nas zavaraju sve ove priče o nematerijalnom radu. Društvene razmjene ne odvijaju se među ravnopravnim partnerima, nematerijalni rad nije oslobođen od kapitala. Kompjuteri nas nisu oslobodili i učinili nezavisnim proizvođačima. Zašto uopće sudjelujemo u tome da korporacijama stvaramo visokoobrazovani ljudski kapital?

Ovdje bih želio sažeti neke važne točke koje je izrekao Rikowski (McLaren&Rikowski, 2000.). Kao što je Marx istaknuo, ljudski je kapital postao životno stanje u kapitalističkim društvima. Čovjek je oblik kapitala i kapital je oblik ljudskog života. Dok vjerujemo da komparativna prednost proizlazi iz znanja i inovacija, informacijski stručnjaci izvoze se diljem kugle zemaljske baš kao i manualni radnici. Usmjeren na potrebe poslodavaca, ekonomija znanja suzila je ciljeve obrazovanja marginalizirajući kritičko istraživanje i vještine. Rikowski stoga zaključuje da su obrazovanje i osposobljavanje zapravo dio ekonomije znanja, budući da visokoobrazovani studenti iz drugih zemalja donose velike zarade.

Kapital, kako ga Rikowski opisuje, oblik je društvene energije te se ne stvara sam. Ovisi o radnoj snazi koja stvara višak vrijednosti, iz koje se potom razvijaju razni oblici kapitala. Radna snaga proizvodi nematerijalnu i materijalnu robu. Radna snaga je najeksplozivnija roba na današnjem

svjetskom tržištu, ističe Rikowski. Obrazovanje i osposobljavanje postavljaju granice društvene produkcije radnih snaga, čime sprječavaju razvoj društvenih sila koje mogu razbiti lance nametnute od strane razmjenske vrijednosti rada. Kako bi se promijenili, nanovo osmislili vlastito postojanje, i dekolonizirali naše subjektivnosti iskovane u retorti kapitalizma, trebamo transformirati društvene odnose koji održavaju naš kapitalizirani oblik života.

Kada govorimo o obrazovanju, ne mogu si pomoći da se ne prisjetim veoma važnog opusa Ivana Ilića. On je dao mnoge inovativne uvide u suvremene obrazovne sustave i razvio različite strategije za dekolonizaciju kompleksne mreže odnosa između tehnologija, kultura, obrazovanja i ekologije. Koje najvažnije lekcije možemo naučiti od Ilića?

— Dok se Iličeva ideja odbacivanja škola (deschooling) očito temelji na utopijskoj koncepciji ljudskih bića (dubinska kritika Iličevih obrazovnih ideja u kontekstu suvremenog interneta može se naći u knjizi pod nazivom *Wikiworld* (2010.), koju su napisali Juha Souranta i Tere Vaden), njegovo trajno naslijeđe jest duboka analiza veze između ljudske vrste i njezina okoliša. Barry Sanders, koji je s Iličem napisao *ABC: the alphabetization of the popular mind* (Sanders & Illich, 1989.), o Iliču je ispričao sljedeću anegdodu:

Danas mladi počinju odbijati kult individualizma kao protuotrov za gubitak osjećaja sebstva, za činjenicu da se osjećaju kao bezlični djelatnici u racionaliziranom društvu koje je izrazito kompetitivno i usmjereno na uspjeh i psihoterapiju. Oni i njihovi voljeni nisu uvjereni da im je budućnost osigurana od bijede i zaborava

U jednom trenutku dok je držao predavanje u Maineu, usred opisivanja vlastitog nepovjerenja prema elektroničkoj tehnologiji te posebno zazora koji osjeća prema elektroničkoj pošti, jedan je mladi čovjek skočio Ivanu pred noge i povikao: "Ali, gospodine Ilić, zar ne želite komunicirati s nama?" Ivan je odmah povikao: "Ne. Nemam nikakvu želju da komuniciram s vama. Vi ne možete imati interakciju sa mnom niti ja želim da me vi preuzmete. Veoma želim razgovarati s vama, zagledati se u vrh vašeg nosa, zagrliti vas. Ali komunicirati – ne osjećam nikakvu želju da komuniciram s vama." (Sanders & Illich, 1989.)

Ilić nas je učio da budemo neustrašivi – na pozornici ili u publici. Ne bih volio kada bi bilo kakva tehnofobija ili distopijska imaginacija uništili neustrašivost koja nam je potrebna kako bismo krenuli naprijed prema budućnosti.

MLADI LJUDI I KAPITALISTIČKE KONTRADIKCIJE

Odnedavno, velik broj istraživača poput Sian Bayne, Jeremyja Knoxa, Hamisha A. Macleoda, Jen Ross, Christine Sinclair i drugih posvećuje puno pažnje digitalnim kulturama (namjerno koristim množinu kako bih naglasio raznolikost pozadina, narativa i perspektiva). Prošlih godina one su postale sastavni dio nastavnih planova i programa u raznim školama i fakultetima – od 2009. čak postoji i znanstveni časopis Digital Culture and Education. U stapanju ovih postmodernističkih tema i pristupa, lako je zaboraviti da su digitalne kulture snažno vezane uz ne-digitalnu pozadinu – posebno što se tiče odnosa moći. Na temelju vašeg bogatog međunarodnog iskustva, posebice u Amerikama, možete li povezati digitalne kulture s razlikama između globalnog Juga i globalnog Sjevera?

— Digitalni svjetovi i kulture lako nas mogu omesti dok gradimo osobni identitet u digitalnom kontekstu. Jasno je da pojedinci žele biti predstavljeni u tom svijetu, i neki više vole živjeti u njemu nego se angažirati u stvarnosti. Nedavno sam se vratio iz Meksika gdje sam držao kolegij o narodnom obrazovanju i kritičkoj pedagogiji. Na kolegiju smo raspravljali o negativnom utjecaju koje na mlade imaju *narcocorridors* – pjesme koje romantiziraju meksičke karte, poput kartela Sinaloa, Zaljevskog kartela, kartela Juarez, kartela Vitezova templara, kartela Tijuana, Los Zetas, kartela nova generacija Jalisca, Nezavisnog kartela Acapulca i kartela La Barredora. One su dio pokreta koji se stvorio oko glazbe u Culiacanu, no koji se sada u Los Angelesu pretvorio u veliki komercijalni pothvat pod nazivom El Movimiento Alterado. Ove pjesme glamuriziraju mučenje, ubojstvo i odsijecanje glava. Krajem 2011. jedna od pjesama preuzeta je pet milijuna puta, a popratni video preuzet je 13 milijuna puta (*USA Today*, 2011.) Pjesma je zabranjena na radio postajama u nekim dijelovima Meksika, ali narkodileri se nalaze posvuda na internetu.

Trgovina drogom i mučenja su društveno prihvatljiva. Otkako je meksički predsjednik Felipe Calderon lansirao veliku ofenzivu na karte kada je postao predsjednik 2006., otprilike 40 000 ljudi je umrlo zbog rata protiv droge. Jedan od mojih doktorskih studenata u Meksiku govorio je o El Movimiento Alterado. Intervjuirao je dvanaestogodišnje učenike u Mexicali o tome zašto vole slušati *narcocorridore*. Njihovi su odgovori bili veoma slični: "Zato jer volimo nasilje." "Želimo biti u mogućnosti da mučimo ljude." "Želimo odrasti kako bismo mogli ubijati ljude."

O ovome postoji cijela kultura na internetu. Postoje video igre u kojima možete silovati žene, ubijati bez velikog

truda. U čemu je dakle čar? Povlačite li se u svoju svijest i povezujete sa svim frustracijama koje osjećate kao običan tip u stvarnom životu? Hoćete li biti skloniji korištenju nasilja kako biste riješili probleme koje možda imate u stvarnom životu?

Uglavnom, vratio sam se iz Meksika i hodao željezničkom stanicom. Budući da se u gradu odražava strip konvencija i nešto što zovu "maturalna večer za šmokljane", odjednom su me okružili superheroji – Batman, Robin, Superman, Flash, Wonder Woman, Wolverine, Zombiji. Tako sam razmišljao, kamo odlazi energija tinejdžera i mladih? Smatraju li da klikanjem "sviđa mi se" na Facebooku sudjeluju u revoluciji? U Meksiku, internetska kultura bazirana u Los Angelesu normalizirala je trgovinu drogom i brutalno nasilje, dok su preko granice u Gringolandiji svi usredotočeni na svijet svojih superjunaka. Kapitalistička potrošačka kultura krade arhetipove identiteta – i nijedan od njih se ne bori protiv kapitalizma. Možda se bore protiv korumpiranih kapitalista, no ne i protiv kapitalizma kao sistema, kao strukture osjećaja, kao društvenog grijeha.

Kada govorimo o mladima, njihove ideje definitivno ne treba uzeti zdravo za gotovo – povijesno gledano, pokreti mladih su uvijek bili važni pokretači društvenih zbivanja. Kako bismo napravili točnu distinkciju između vječnog i suvremenog, između osnovne ljudske potrebe da se bori protiv autoriteta i uistinu snažnog argumenta o budućnosti našeg društva, između bitke da se preuzme pozicija moći i principijelne borbe protiv pozicija moći, možete li opisati neka svojstva suvremenih pokreta mladih koja nastaju iz konteksta umreženog društva?

— Danas mladi počinju odbijati kult individualizma kao protuotrov za gubitak osjećaja sebstva, za činjenicu da se osjećaju kao bezlični djelatnici u racionaliziranom društvu koje je izrazito kompetitivno i usmjereno na uspjeh i psihoterapiju. Mladi se danas ne osjećaju kao da su ugrađeni u živu stvarnost koja će izdržati u budućnosti zato jer ih učimo da se koncentriraju na osobni status i osobnu dobrobit. Oni i njihovi voljeni nisu uvjereni da im je budućnost osigurana od bijede i zaborava. Mobilizacija studenata koja se dogodila 2011. u Čileu, aktivizam mladeži na stanicama za protok nafte u delti Nigera, žestoki prosvjedi protiv vladajućih u Tunisu, Egiptu i Libiji, otpor mladih mjera šteta u Portugalu, Španjolskoj i posebice Grčkoj, južnoafrički studenti koji se bore da u školama osiguraju osnovne resurse poput knjižnica, pokret *Occupy Wall Street* u SAD-u – svi su ovi pokreti dio rastuće kulture borbe čiji su korijeni zakopani u prošlost, te se njihove arabeske šire prema budućnosti, što je rezultat presađivanja onoga iz prošlosti, a za što smatramo da je poželjno, u nove prakse otpora.

Prilikom presađivanja biljaka, kada se vaskularno kambijско tkivo izvorne biljke i presatka uspješno spoje, stabljika se podreže tik iznad novopresadenih pupoljaka. No, članci biljaka nastali kao rezultat presađivanja nisu jaki kao oni koji su formirani prirodno. Društveni pokreti koji prepoznaju svoje slabe poveznice s prošlošću ne pokušavaju početi iz početka (budući da je to nemoguće). Oni koriste do danas nezamislive tehnološke inovacije da bi izgradili nove načine organizacije studentskih prosvjeda, koji se suprotstavljaju kooptaciji svjetske kapitalističke aristokracije i nude nove mogućnosti umrežavanja u svrhu povećanja pritiska na čuvare transnacionalne kapitalističke klase.

Novi pokreti otkrili su da pad političkog aktivizma među mladima nije neizbježna činjenica kapitalističkog života niti je politička apatija mladih dokaz duboke

normalnosti. Međutim, mladi su uvučeni u ponekad nesuvisle i većinom neuvjerljive ciljeve. Spektakl neoliberalnog kapitalizma želi nas obmanuti kako bi povjerovali da prosvjedi mladih trebaju biti oživljeni stalnom stimulacijom osjetila i suprotstavljeni tijekom regulacije i samoograničenja. No prosvjedi uvijek ne zahtijevaju da mladi mijenjaju registre između svakodnevnice i kulture osporavanja, jer osporavanje zapravo može biti dio svakodnevne prakse, kao primjerice u svijetu hip-hop kulture. Prosvjedi mogu rastočiti našu sposobnost podnošenja napora svakodnevnog života, što je naravno dobro, budući da oni stvaraju prostor liminalnosti u kojem mladi mogu njegovati osporavanje kao umjetničku formu. Niti povijesna nužnost niti božanska zapovijed ovim pokretima ne garantiraju *a priori* uspjeh. Na ovo se pitanje može odgovoriti tek unutar samih borbi i unutar okvira privrženosti prema siromašnima, nemoćnima, onima kojima svijet nije naklonjen, i ožalošćenima.

Vladajuće elite koje pohlepu žele pretvoriti u neotuđivo pravo sada se više nego ikada boje da bi demokratski društveni pokreti, koje predvode dosad politički neaktivni mladi, među narodom mogli iznjedrati revolucionarni porast. Tako oni nedemokratski zahtijevaju više demokracije za naše mlade nametanjem brutalnih mjera štednje i stvaranjem stalnog rata protiv terorizma. **E**

Tekst je u dužoj verziji objavljen u časopisu *Policy Features in Education* (vol. 12, br. 6, 2014.) S engleskog prevela Matea Grgurinović.

Literatura:
 Castells, M. (2003.) *Internet galaksija: Razmišljanja o internetu, poslovanju i društvu*, Zagreb: Jesenski i Turk.
 McLaren, P. & Rikowski, G. (2000.) *Pedagogy for Revolution against Education for Capital: an e-dialogue on education in capitalism today*, *Cultural Logic*, 4(1).
 McLaren, P. (Ed.) (2006) *Rage and Hope: interviews with Peter McLaren on war, imperialism, and critical pedagogy*. New York: Peter Lang.
 McLaren, P., McMurry, A. & McGuirk, K. (2008) *An Interview with Peter McLaren*. Waterloo: University of Waterloo. <http://english.uwaterloo.ca/PeterMcLareninterview.pdf> (pristupio 14.4.2013.)
 Sanders, B. & Illich, I. (1989) *ABC: the alphabetization of the popular mind*. London: Vintage.
 Suoranta, J. & Vaden, T. (2010) *Wikiworld*. London: Pluto Press.
 van Dijk, J. (1999) *The Network Society*. London: Sage.

OGLAS

★ **NOVINE BEZ ROKA TRAJANJA**

LE MONDE
diplomatique
 HRVATSKO IZDANJE

Potražite nas na kioscima Cijena: 17 kn (PDV uključen u cijenu)